

ÖVERSIKTER OCH MEDDELANDEN

CARL-THOMAS VON CHRISTIERSON

Huvudbaner med anvapen i Finland

Med huvudbaner (begravningsvapen), anvapen, deras olika typer, den konstnärliga utvecklingen och i hantverket, har en rik heraldisk tradition av stort kulturhistoriskt värde bevarats inte bara i Finland utan runt hela Östersjön. Uppskattningsvis torde det i Finland finnas omkring 400 huvudbaner. Osäkerheten beror främst på att någon grundläggande inventering av Finlands kyrkor aldrig har gjorts i syfte att registrera huvudbaner. Försök har trots allt gjorts. I början av 1990-talet påbörjade Finlands Riddarhus ett registreringsprojekt, som dock aldrig fullföljdes på grund av bristande ekonomiska resurser och avsaknad av expertis. För två år sedan planerade Arkivverket i Finland ett forskningsprojekt med ändamålet att kombinera en inventering av huvudbaner med utvecklingen av ett datoriserat registrerings- och sökprogram, men finansieringen av projektet lyckades inte. Arkivverket har emellertid under februari och mars månad 2017 inventerat alla kyrkor i Åbo ärkestift och fotograferat allt med heraldisk dekoration, således också huvudbaner. Åbo ärkestift är centralt, dels för att det är Finlands äldsta, dels för att de flesta kyrkor med huvudbaner ligger i stiftet. Registreringen redovisar 161 huvudbaner och 229 andra konstverk med heraldiskt värde, och bildar således ett värdefullt källmaterial. Forskningen omkring huvudbaner i nyare tid inleddes 1999 med Inga von Corsvant-Naumburgs doktorsavhandling *Huvudbaner och anvapen under stormaktstiden*. Den tar endast upp huvudbaner i västra riksdelen. Rörande den östra, Finland, har ämnet berörts i några äldre mindre artiklar, och mera grundläggande i heraldisk speciallitteratur.¹

-
1. Inga von Corsvant-Naumburg, *Huvudbaner och anvapen under stormaktstiden* (Uddevalla 1999); Inga von Corsvant-Naumburg, *Huvudbaner och anvapen inom Skara stift. En heraldisk och genealogisk inventering* (Skara 2006). Angående Finland, se Wilhelm

Vid sidan om två delvis förlorade huvudbaner är det totalt fråga om endast 15 stycken med bevarade anvapen.² De täcker perioden 1630 till 1712. Antalet kan inte på något vis jämföras med den västra riksdelen under 1600-talet. Sverige utvecklades under denna tid till en stormakt i Östersjöområdet, och det resulterade i en enhetlig historisk och konsthistorisk utveckling av adelns begravningstraditioner. Vad man hittar i till exempel kyrkorna i Askais, Sagu, Mörskom och Pernå liknar vad man ser bland de rikhaltigt bevarade huvudbaneren i svenska kyrkor och i domkyrkorna i Tallinn och Riga. Även om en stor del av de baltiska huvudbaneren har gått förlorade, så råder ingen tvekan om att de huvudbaner som har bevarats visar på en rik och storslagen begravningstradition på minst samma nivå som i Sverige. Medlemmar av den svenska och finländska adeln förlänades mark och egendom i Baltikum, enstaka personer till och med begravdes där. Den baltiska adeln var ekonomiskt stark och ägde stort politiskt inflytande, vilket avspeglas i deras ofta mycket stora och överväldigande huvudbaner. Jämfört med dessa är det ganska modesta antalet finländska huvudbaner med anvapen primärt en följd av den finländska adelns begränsade numerär och dess betydligt svagare ekonomiska styrka. En annan orsak är att den svenska högadeln med egendomar i Finland föredrog att stanna nära hovet i Stockholm, landets huvudstad

---

Brummer, 'Pää- ja esipolvivaakunat', Antti Matikkala & Wilhelm Brummer (toim.), *Henkilö- ja sukuvaakunat Suomessa*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1323 (Hämeenlinna 2011), s. 102–109, och Carl-Thomas von Christierson, 'Huvudbaner och anvapen i Finland', *Heraldisk Tidskrift* 111 (mars 2015), s. 1–31. Denna artikel är en omarbetning av ett föredrag hållet vid XXXII International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences i Glasgow 13–13 augusti 2016. Rörande Tallins domkyrka, se Sulev Mäeväli & Ene Tromp, *Tallinna toomikiriku epitaafid* (Tallin 2008).

2. Följande kyrkor och huvudbaner:
  - Ulvsby: Axel Kurck, d. 1630
  - Pernå: Jacob L. Creutz, d. 1667
  - Halikko: Gustaf Horn, d. 1673
  - Askais: Per H. Fleming, d. 1674
  - Sagu: Johan Galle, d. 1676 och sonen Claes Galle, d. 1676
  - Mörskom: Ernst J. Forbes, d. 1677
  - Hollola: Didrich von Essen, d. 1678
  - Pargas (Nationalmuseum): Erik Giös, d. 1693
  - Orimattila (Nationalmuseum): Gustaf J. Wrede, d. 1695
  - Tenala: Johan Giös, d. 1697
  - Tövsala: Herman Zoege, d. 1699
  - Pojo: Claes Boije, d. 1698 och Erik Giös, d. 1705
  - Pyttis: Anna Sparre, d. 1712

och administrationscentrum. Ett annat karakteristiskt drag hos de finländska huvudbaneren är att en rätt stor andel tillhörde utländsk adel.

Kyrkorna med huvudbaner befinner sig till stor del i Finlands sydvästra och södra delar, de områden som först införlivades i det svenska riket. Som administrativt centrum i den östra riksdelen samlade Åbo utbildade och kunniga ämbetsmän. En stor andel av den administrativa personalen utgjordes av infödd finländsk adel. Adelns mark och egendom, ärvd eller förlänad, befann sig i dessa områden, och därmed blev den lokala kyrkan ett naturligt val som begravningskyrka. Av detta följde att de europeiska begravningsstraditionerna med procession, huvudbaner, anvapen och placeringen av symboler på adelskap och makt i kyrkorna snabbt utbreddes också till Finland.

Två delvis förlorade huvudbaner

I Sjundeå kyrka återfinns de sista resterna av ett huvudbaner med anvapen i broskbarock. Mellan 1660 och 1684 ägdes Sjunby gård av friherre Ernst Johan Creutz. Han gjorde en storartad ämbetsmannakarriär som bland annat assessor i Svea hovrätt och Bergskollegium, landshövding i både Nylands och Tavastehus samt Åbo och Björneborgs län. Han blev riksråd och slutligen president i Åbo hovrätt och ägde gods i både Estland, Sverige och Finland. Två av hans söner dog som barn, och över den ena, Carl Gustaf³, uppsattes ett huvudbaner med anvapen i Sjundeå kyrka. Originalen har bevarats, men är ommålat och har getts en felaktig text om fadern Ernst Johan Creutz. Han begravdes aldrig i Sjundeå utan i Pernå kyrka i sydöstra Finland, sockenkyrkan för Sarvlax gård, som då var ätten Creutz huvudsäte. Den ursprungliga texten på både huvudbaner och anvapen var oläslig år 1870. Det

---

3. Viktor Magnus von Born, *Beskrifning och historia om Sarvlax egendom i Perno socken*, 2:ra tillökade upplagan (Helsingfors 1898), s. 175. Angående genealogiska uppslagsverk, se vidare Tor Carpelan, *Åttartavlor för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna I–III* (Helsingfors 1954–1965); Gustaf Elgenstierna, *Riddarhusets stamtavlor* version 3.0, CD 2002; Folke Wernstedt, Hans Gillingstam & Pontus Möller, *Äldre svenska frälseläkter, Åttartavlor utgivna av Riddarhusdirektionen I* (Stockholm 1957–1989); Otto Magnus von Stackelberg, *Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften, Estland* (Görlitz 1930); Oskar Stavenhagen, *Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften, Kurland* (Görlitz 1937–39); Anstaf von Transehe-Roseneck, *Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften, Livland* (Görlitz 1929–35); Nicolai von Essen, *Genealogisches Handbuch der Oeselschen Ritterschaft* (Tartu 1935).

Det bevarade Anrepvapnet i Sjundeå kyrka. Bild: Carl-Thomas von Christiernsen.

pekar på det sorgliga öde som drabbat så många kyrkliga konstverk på grund av krig, bränder eller helt enkelt försummelse. Nämnade är återfanns nämligen huvudbaneret i klockstapeln och tolv bevarade anvapen på kyrkvinden. Anvapensläkterna kunde emellertid kännas igen på de utskurna vapnen. Vapnet för adliga ätten Anrep är det enda som bevarats till i dag, en adlig ätt från Baltikum men med ursprung i Västfalen. Trots sitt förfall representerar det ändå fortfarande en kunnig hantverkare.⁴

Ett mera storslaget, men endast delvis bevarat, begravningsmonument finns i Virmo (Mynämäki) kyrka cirka 35 km nordväst om Åbo. Kyrkan var en av den mäktiga ätten Flemings begravningskyrkor, och markeras fortfarande tydligt av Flemingvapnet ovanför ingångsporten. Det är en imponerande medeltida kyrka byggd av granitblock mellan

4. Alf Brenner, *Sjundeå sockens historia I* (Hangö 1953), s. 157. Reinhold Hausen, *Anteckningar gjorda under en Antiquarisk forskningsresa sommaren 1870 i Vestra Nyland* (Helsingfors 1872), s. 11–12 samt plansch 4 och 5. A. W. Rancken, 'Gamla släktvapen i Sjundeå kyrka', *GENOS. Tidskrift utgiven av Genealogiska samfundet i Finland*, 1943, s. 10–15.

1425 och 1440, den näst största stenkyrkan i Finland. Den 31 augusti 1651 begravdes Henrik Claesson Fleming i familjens gravvalv under kyrkgolvet nära altaret, tydligt markerat av en gravsten. Han hade avlidit den 7 november 1650. Begravningen skedde med andra ord först nära tio månader efter hans död. Det är känt att hans begravningsrustning av mässing, hans svärd med svart sorgeflor, hans vapen, två stora svarta sorgefanor med fransar och 14 mindre fanor, alla med hans anvapen, var i bruk vid begravningen.⁵ Till vänster om altaret hänger ännu ett stort epitafium från 1624 som visar Henrik Fleming klädd i rustning tillsammans med sin första fru Ebba Bååth, deras barn och bägges släktvapen. Även predikstolen från 1641 pryds av deras vapen. Henrik Fleming bekostade alltsammans och uppträdde således som kyrkans mest betydande donator.

I kyrkan finns fortfarande ett flemingskt huvudbaner, ganska litet och i dåligt skick. Det är skuret i trä med målade metallblad, som utgör hjälmtäcket. Bärstången har bevarats och sorgefloret kan mycket väl vara ursprungligt. Däremot finns ingen namn- eller textplåt, och således ges ingen information om huruvida huvudbaneret verkligen tillhört Henrik Fleming, eller om det har funnits ett större. Stilen är trots allt typisk för mitten av 1600-talet. Henrik Fleming tillhörde inte högadeln, vilket kunde förklara ett mera blygsamt huvudbaner. Det förhåller sig dock tvärtom. Henrik Fleming var en framstående krigare och officer, amiral, guvernör över Estland och ägde åtskilliga gods i både Sverige, Finland och Estland. Därtill tillhörde hans ätt landets absoluta elit, varför det på inget sätt är överraskande att hans begraving och hans sista viloplats i Virmo kyrka i själva verket var utförd på en hög nivå internationellt sett. Rustning, svärd, ättevapen och fanor med målade anvapen var en traditionell och integrerad del av en begravningsprocession. Alla dessa var representerade vid hans begraving och placerades i kyrkan efteråt, vilket var kutym. Det som däremot är exceptionellt för en adelsman i Finland är att hans grav markerades med ett sandstensmonument omgivet av staket, det enda i sitt slag i Finland. Det placerades framför altaret litet till höger där

---

5. Anders Anton von Stiernman, *Prästerskapets redogörelser om forntida minnesmärken i Finlands kyrkor* [1749], utg. Reinhold Hausen, *Bidrag till kännedom om Finlands natur och folk* 38 (Helsingfors 1882), s. 201–202. Se vidare Tuija Tuhkanen, "IN MEMORIAM SUI ET SUORUM POSUIT" *Lahjoittajien muistokuvat Suomen kirkoissa 1400-luvulta 1700-luvun lopulle* (Åbo 2005), s. 179–192.

Henrik Flemings gravmonument i Virmo kyrka. Bild: Carl-Thomas von Christerson.

gravstenen i golvet ligger. År 1749 rapporterades att fanorna var möjliga och i dåligt skick.⁶ I dag är de försvunna. Stenstaketet demolerades under andra hälften av 1700-talet, och 1865 flyttades resten av gravmonumentet till sin nuvarande plats till höger om altaret. Rustningen finns i dag på Finlands nationalmuseum.⁷

Traditionen med en ryttare klädd i rustning som en del av begravningsprocessionen i de nordiska länderna är känd sedan mitten av 1500-talet. I Sverige finns ett kungligt exempel i Strängnäs domkyrka från Carl IX:s begravning 1612. En rustningsklädd ryttare ingick i processionen och rustningen blev efteråt en del av det kungliga begravningsmonumentet. Ännu i dag ses rustningen på en häst av trä stående på stensarkofagen innanför ett metallstaket. Vid begravningen ställdes fanor med alla landskapsvapen runt hästen. Fyra år senare tillkom ytterligare en rustning i kyrkan efter kungens yngste son hertig

6. von Stiernman, *Prästerskapets redögörelser*, s. 201–202.

7. Se vidare Tove Riska, 'Mynämäen rovastikunta', Mynämäki i C. A. Nordman & Nils Cleve, *Suomen kirkot, Turun arkkipiispakunta II osa* (Helsinki 1961).

Karl Philip. Det kan knappast råda någon tvekan om att det kungliga monumentet i Strängnäs kan ha bildat modell för Herman Flemings begravningsmonument i Virmo kyrka. Kung Carl hade beställt sitt monument redan 1590, medan Herman Fleming beställde sitt 1632 efter att hans första fru hade avlidit. Sandstenen är tysk och man antar att stenhuggaren var från Nederländerna. Traditionen med häst, ryttare och rustning fortsatte till 1668 då den förbjöds. Samtidigt förbjöds också bruket av flaggor och baner.

Men vilka anor var målade på Herman Flemings fanor? Det var självfallet de vapen som högs in i stenmonumentet, tydligt angivna som Henrik Flemings åtta fäderne- och åtta moderneanvapen. Fädernevapnen är Fleming, Hand, Lydeke, Thun, Elin Filppusdotter (tre eldslågor), Drake af Intorp, Svärd och Stenbock. I förhållande till genealogiska uppslagsverk ska Svärd i stället vara Finckenberg, medan Stenbock och Drake ska byta plats. Modernevapnen är Horn, Stålarmlarm, Diäkn, Kurck, Balk, Garp, Frille och Svärd. Ordningsföljden ska här vara Horn, Stålarmlarm, Frille, Kurck, Diäkn och Svärd som det sista. Garp- och Balkvapnen är osäkra eftersom de tillhör äldre generationer.⁸

Utländsk adel

De krig som från slutet av 1500-talet etablerade Sverige som europeisk stormakt skapade inkomst- och karriärmöjligheter för utländsk adel, i de flesta fall som soldater och officerare. Somliga gifte sig och slog sig ner i Finland. En del av dessa släkter fortlever ännu. I Hollola kyrka strax utanför Lahtis finns huvudbaneret efter Dietrich von Essen. Han tillhörde en baltisk adlig släkt som med stor sannolikhet kom från Västfalen i Tyskland. Hans farfar, också Dietrich, förlänades 1572 godset Zellie på Ösel av hertig Magnus, yngre bror till kung Frederik II av Danmark. Dietrich den yngre blev överste i svenska armén och avled i Reval 1678. Han begravdes i Hollola 1681. Hans efterkommande lever fortfarande i Sverige och i Finland. År 1663 blev han svensk adelsman och till hans fädernevapen, i rött en hjälm av silver, tillfogades fyra blåa kanonkulor. Det är detta vapen som ses på huvudbaneret i Hollola kyrka. Under skölden ses en oproportionerligt stor kartusch med krigsattribut, konstnärligt inte vidare lyckat. Huvudbaner

---

8. Eric Anthoni, 'Garp' i Folke Wärnstedt, *Äldre svenska frälsesläkter I, häfte 2* (Stockholm 1965), s. 150.

Dietrich von Essens huvudbaner och anvapen i Hollola kyrka. Bild: Carl-Thomas von Christierson.

och anvapen returnerades till kyrkan 1937 efter att i 30 år ha hängt på Finlands nationalmuseum.⁹

Hela ensemblen är en storslagen, väl bevarad och imponerande dekoration i kyrkan. Anvapnens höjd är mellan 75 och 100 cm beroende på om hjälmprydnaderna har bevarats.¹⁰ Färgerna är tydliga, men troligen inte ursprungliga, vissa dessutom felaktiga. Exempelvis ska Schulmanvapnet visa den svarta triangeln på en gyllene sköld, de svarta björnramarna i Lodevapnet ska vara silver och Tiesenhausenskölden ska vara guld och inte silver. Alla 16 anvapen är baltiska, vilket innebär tyskt ursprung för de flesta. Fädernevapnen är von Essen, Wolffeld, Logenhusen, Uexküll, von Galen, von Brehmen, Lode och Bergh, modernevapnen är von Leps, Vietinghoff, von Poll, Schulman, Dönhof, von Mecks, Tiesenhausen och Zoegel.

9. Se vidare A. W. Rancken, 'Betraktelser kring Didrik von Essens anvapen från Hollola Kyrka', *GENOS. Tidskrift utgiven av Genealogiska samfundet i Finland*, 1937, s. 47–58.

10. Både huvudbaner och anvapen hittas i Finna.fi, databas för arkivens, bibliotekens och museernas material: <https://www.finna.fi/Search/Results?lookfor=%22hautajaisvaakuna%22&type=Subject> (hämtad 4.7.2016).

Ungefär 40 kilometer norr om Åbo ligger Tövsala församling med dess medeltida Heliga Korsets kyrka. Här hänger huvudbaneret efter Herman Reinhold Zoeges tillhörande en annan baltisk adelssläkt. Ätten Zoeges tillhör Livlands äldsta adel och finns dokumenterad sedan 1325. Man förmodar att ursprunget är Pommern. Herman Zoeges föddes 1653, blev ryttmästare i Åbo läns kavalleriregemente och hade sin bostad på Heikkilä gård i S:t Karins utanför Åbo. Han gifte sig med Anna Gertrud Creutz, dotter till ovan nämnda Ernst Johan Creutz från Sjunby. Han gifte således in sig i en av Finlands mest prominenta adelssläkter. Han avled endast 45 år gammal 1698 och hans gren dog ut ganska fort.

Herman Zoeges huvudbaner är mycket typiskt för det sena 1600-talet. Det hängde tidigare mitt emot predikstolen men är numera placerat i vapenhuset. Det är stort med fina proportioner. Skölden, ursprungligen i silver, är i barockform med oregelbundna, men strikt symmetriska sidor. Hjälmen är skuren med intrikata detaljer, och halsplå-

ten, med dess djupa flikade profil, är vackert dekorerad. Den dubbelhövdade örnen har vingarna utbredda och stjärtfjädrarna stickande ut mellan de blåa och röda bjälkarna. Bjälkarna återfinns på hjälmprydnaden. Spjut, vapen och baner sticker fram på bägge sidor av kartuschen och över dem ses rika akanuslövn på vilka anvapnen har placerats. Anvapnen

Herman Reinhold Zoeges huvudbaner med anvapen i Tövsala kyrka. Bild: Carl-Thomas von Christierson.

har varit totalt 16, men ett saknas på båda sidor. Av rangkronorna har endast Taubevapnets bevarats. Fädernevapnen är Zoëge, von Brehmen, Taube, Tiesenhausen, Rehbinden och överst Osten-Sacken. Det saknade vapnet antecknades 1871 som på en silversköld en örn på grön mark¹¹. Jämfört med de genealogiska anorna stämmer detta inte. Ätten bör vara von Hahnebom, som förde en röd tupp på en gyllene sköld. De sju modernevapnen visar Uexküll, Wrangel, Taube, Riesbieter, Tiesenhausen, Uexküll och von Rosen. Inte heller här stämmer vapen och dokumenterade moderneanor överens. Riesbiter och Tiesenhausen förekommer inte bland anorna medan von Gilsen gör det.

Huvudbaneret är ganska stort, väl utarbetat med rikhaltiga detaljer i senbarock stil. Det framstår enhetligt och genomtänkt. Enligt min mening är ändamålet ändå mera att imponera än att demonstrera kunnigt hantverk och konstnärligt värde.

I både domkyrkan i Tallinn och på flera orter i Sverige påträffas en stilmässigt speciell form för huvudbaner – anträdet. På Finlands nationalmuseum förvaras huvudbaneret och två anträdet efter friherre Gustaf Johan Kasperson Wrede af Elimä. Wrede ägde godsena Ruha i Orimattila och Degerby i Lovisa, och därtill stamgodset Wredenhof i Livland som han dock sålde 1685. I dag finns hans efterkommande både i Finland och i Sverige. De anses vara släktingar till ätten von Wrede i Tyskland.

Anträden och huvudbaneret placerades i Orimattila gamla kyrka i samband med Gustaf Wredes begravning 1696. Då kyrkan byggdes om 1867 placerades de på orgelläktaren, men utan någon form av skydd. När de långt senare flyttades till Nationalmuseum genomfördes således en mycket nödvändig reparation.¹² Anträdet komposition är mycket enkel men effektiv och förklarande. I begravningsprocessionen bars två anträden tillsammans med den avlidnes vapen på huvudbaneret, och förmågan att understryka den avlidnes person och dignitet var huvudsaken. Man kan säga *Pompa Funebris* för gemene man i sin bästa form. Anträden hade en pedagogisk funktion, de skulle med symboler, lätta att uppfatta och förstå, visa den omgivande världen, i praktiken be-

11. Reinhold Hausen, *Anteckningar gjorda under en Antiquarisk forskningsresa sommaren 1871 i Egentliga Finland samt på Åland* (Helsingfors 1873), s. 34.

12. A. W. Rancken, 'Gustaf Johan Kasperson Wredes stamträd', *GENOS. Tidskrift utgiven av Genealogiska Samfundet i Finland*, 1930, s. 87–90.

Gustaf Johan
Kasperson Wrede af
Elimäs fäderneanträd
från Orimattila kyrka.
Bild: National-
museum.

Gustaf Johan
Kasperson Wrede
af Elimäs moderne-
anträd från
Orimattila kyrka.
Bild: National-
museum.

gravningsgästerna och inte minst lokalbefolkningen, vilken illuster person som lämnat jordelivet.

Nederst ses de utskurna rötterna sprida sig neråt från en mussla och från gyllene akantuslöv. Mjukt böjda band anger om anorna är fäderne eller moderne. Uppåt längs stammen, åtskilda av löv, hänger två vapenpar under pärlkronor, och högre upp på lövverkets nedre del hänger de två andra vapenparen. Centralt, och inbäddad i rika gröna blad, ses en större krönt sköld understödd av gyllene rosetter. Arbetet är noggrant och precist utfört av en kunnig träskärare. På fädernesidan ses först von dem Woldes och von Vietinghoffs vapen, vidare uppåt von Ungerns och Hastfers, sedan fattas Wredevapnet, som hängt tillsammans med von Breitenbach, och till höger von Kropf och von Fahrensbach. På modernesidan fattas en sköld som har visat ätten von Titfer. Den hängde tillsammans med den bevarade von Fahrensbachskölden. Vidare uppåt det söndriga vapnet Uexküll och von Anrep, överst till vänster Taube och von Maydell och till höger von Delwig och igen von Fahrensbach. Anmärkningsvärt är hur löven på de två anträden skiljer sig från varandra. Det välbevarade lövet på fäderneanträdet är palmlblad, medan moderneträdets löv visar lagerblad och rikligt med

gyllene bär, högst antagligen ett understrykande av att frukterna av ett äktenskap kommer från kvinnan. I Sverige ses däremot flera exempel på anträd med bägge typer av löv på samma anträd.

Anträdet som del av ett begravningsmonument ses i Sverige under cirka 25 år före och 25 år efter år 1700. Det rör sig således om en ganska sen företeelse. Av de två huvudformerna har den äldre vapnen i par på själva stammen och den senare vapnen i par på både stam och löv. Även andra former förekommer. Jämfört med det totala antalet huvudbaner med anvapen, är antalet anträd mycket begränsat. Inga von Corswant-Naumburg, vars doktorsavhandling 1999 utgör den första grundliga studien av huvudbaner i Sverige och som därefter inventerat kyrkorna i Skara stift, omtalar omkring 15 stycken. Ytterligare huvudbaner med anträn kan hittas på den svenska webbsidan Epitafier.se, men faktum kvarstår, att anträden aldrig blev vidare allmänna. Det är således anmärkningsvärt att det enda exemplet som påträffas i Finland är ett exempel på så hög nivå. Förklaringen torde vara ganska naturlig. Den avlidne Gustaf Wrede hade en äldre bror, den svenske statsmannen och inflytelserike greven Fabian Wrede i Stockholm. Han var utan tvekan mycket medveten om denna nya begravnings-trend, ett nytt mode vid adliga begravingar. Han önskade förmodligen skapa ett karaktäristiskt och modernt monument till familjegraven i Finland genom att beordra två anträd till sin bror. Kompositionen, det generella utseendet och detaljerna är som på anträd i Sverige, vilket låter antyda att anträden i Orimattila kyrka gjordes i Sverige.

Detta antagande stöds av att två mycket lika anträd hängde i Uppsala domkyrka fram till branden 1702. De var uppsatta över den svenska fältmarskalken och guvernören över Livland, friherre Christer Claesson Horn af Åminne. Utseendet är känt genom illustrationer i historikern Johan Peringskiölds *Monumenta Ullerakerensia* från 1719. Christer Horn avled 1692 och begravdes i Uppsala 1693, endast tre år före Gustaf Wrede. Detaljerna på de två anträdsparen stämmer på många sätt överens.¹³

Det sista huvudbaneret för en utlänning tillhör inte en balt utan en skotte, överste Ernst Johannes Forbes of Corsindae. Han begravdes 1677 i Mörskom kyrka, cirka 90 km nordost om Helsingfors. Inom den

---

13. Johan Peringskiöld, *Monumenta Ullerakerensia cum Upsalia nova illustrata, eller: Ulleråkers häradz minnings-merken, med nya Upsala, uti Uplands första del Thiundaland* (Stockholm 1719), s. 103.

*Anvapen Helena Lund
(Mercer) i Mörskom kyrka.
Bild: Carl-Thomas von
Christierson.*

finska ätten Forbes hade det funnits framgångsrika officerare under tre generationer. De gifte in sig i prominenta finska adelsätter och var stora godsägare. Då Ernst Johannes Forbes begravdes uppsattes hans huvudbaner och 16 anvapen. De är anmärkningsvärda både genom sin storlek, nästan en kvadratmeter, och genom att de är skurna i två olika stilarter, en tydligt äldre i akantusbarock och en mera modern med realistiska akantusblad. Alla är emellertid kunnigt utförda med eleganta detaljer på exempelvis kartuscherna, sköldarnas sidor och hjälmarnas bröstplåtar, och samtliga anvapen av båda typer är utan tvekan skurna av samma hantverkare.

Förhållandet mellan ätterna som representeras av anvapnen och de genealogiska anorna är emellertid ytterst problematiskt.¹⁴ Som exempel kan nämnas de tre anvapen som i kyrkan är attribuerade till Helena Lund, Mathias Pertus och Christina Gardheim. Namnen framgår ur genealogiska uppslagsverk, men anvapnen visar något helt

14. von Christierson, 'Huvudbaner och anvapen i Finland', s. 23–25.

Anvapan Christina
Gardheim (Lundie)
i Mörskom kyrka.
Bild: Carl-Thomas
von Christiernson.

annat. Helena Lunds vapen visar stor likhet med det skotska Mercervapnet. Duncan Forbes, stamfar för grenen Forbes of Corsindae, var gift med Christian Mercer of Balliol vars vapen är i guld, en bjälke med tre gyllene rundlar mellan tre röda mantuanska kors ovan och en blå stjärna nedan. Namnet Lund antyder en annan skotsk släkt – Lundie. Vapnet för Lundie of that Ilk visar en sköld tio gånger styckad i silver och rött, varöver en blå balk med tre vita dynor.¹⁵ Vapnet ses också styckat fem gånger i rött och silver. Det är uppenbart att vapnet attribuerat till Christina Gardheim uppvisar stor likhet med Lundievapnet. Det tredje vapnet, tillhörande Mathias Pertus, är helt tydligt vapnet för The Earl of Huntly, även om träskäraren inte har kunnat se skillnad på ett björnhuvud och ett vildsvinhuvud. The Earl of Huntly för en kvadrerad sköld: i första fältet en blå sköld vari tre gyllene vildsvinhuvuden med röda grimmor för Clan Gordon, i andra fältet en guldsköld vari tre röda lejonhuvuden representerande The Lordship

15. Bruce McAndrew, *Scotland's Historic Heraldry* (Woodbridge 2006), s. 347.

*Anvapan Mathias Pertus
(The Earl of Huntly)
i Mörskom kyrka.
Bild: Carl-Thomas
von Christierson.*

of Badenoch, tredje fältet gyllene sköld med tre liggande röda halvmånar omgivna av en dubbel röd liljeinfattning för Clan Seton, och i fjärde fältet en blåsköld med tre smultronblommor (cinquefoils) i silver representerande Clan Fraser.¹⁶

Duncan Forbes of Corsindae äldre bror, William, 3rd Lord Forbes, var gift med Lady Christian Gordon, dotter till Alexander Seton of Gordon, 1st Earl of Huntly. Då Ernst Johannes Forbes anvapen skulle framställas skulle skotska anor självfallet ingå. Men tydligen var vapnens korrekta blasoneringar och släktförhållandena något osäkra så många år senare och så långt från det skotska höglandet, och därmed blev vapnens utformning felaktiga.

Lokal adel

De sista fyra huvudbaneren med anvapen som presenteras här är alla uppsatta efter finländska adelsmän, dock i ett fall med danskt eller flamländskt ursprung.

16. McAndrew, *Historic Heraldry*, s. 294.

År 1673 begravdes överste Gustaf Horn af Kanckas i Halikko kyrka strax utanför Salo, cirka 45 kilometer öster om Åbo. Hans åtta fäderne- och åtta moderneanvapen är placerade på sidorna av huvudskölden. Liknande exempel finns i Sverige, men detta är det enda i Finland. Huvudbaneret är restaurerat och ommålat och texten på kartuschen är inte ursprunglig. Stilen är broskbarock och huvudbaneret framstår enkelt men kraftfullt med en enda heraldisk bild – hornet. Anvapnen representerar främst den lokala adeln: dexter (heraldisk höger) fader- nesläkterna Horn, Björnram (Isnäs- släkten), Boije, ett okänt vapen som dock ska vara Frille, Stålarms, Beurreus, Horn och Kurck, sinister (heraldisk vänster) modernevapnen Boije, Hoor- del, Horn, Hans Klasson, Björnram, Ållongren, Hårdel och Tott. Med ett undantag är ätterna korrekta, men de borde stå i annan ordning.¹⁷

Huvudbaner för Gustaf Horn af Kanckas i Halikko kyrka. Bild: Carl-Thomas von Christiernson.

17. Gustaf Horns åtta genealogiska fäderneanor är:

- F1 Klas Henriksson Horn af Kanckas (d. före 1524)
- F2 NN Cristiernsdotter Frille
- F3 Arvid Eriksson Stålarms
- F4 Kristina Knutsdotter Kurck
- F5 Lars Olofsson, icke adlig och förmodligen död 1572
- F6 Margareta Andersdotter Bäreus (Beurreus)
- F7 Nils Andersson Boije af Gennäs (d. 1568)
- F8 Brita Kristersdotter Horn af Kanckas (d. ca. 1580)

Gustaf Horns åtta moderneanor är:

- M1 Nils Boije af Gennäs (d. 1568)
- M2 Brita Kristersdotter Horn af Kanckas
- M3 Hans Larsson Björnram
- M4 Anna Persdotter Ållongren
- M5 Henrik Henriksson Hoordeel
- M6 Brita Johansdotter till Hårdel
- M7 Hans Klasson
- M8 Ingeborg Åkesdotter Tott

Den medeltida Sankt Clements kyrka i Sagu 35 kilometer sydost om Åbo är heraldiskt mycket viktig i och med att så många huvudbaner har bevarats där. Två medlemmar av den finska uradelsätten Galle är begravna i kyrkan, far och son. Båda är begravna med anvapen: generalmajor Johan Clesson Galle med sina 16 anvapen hängande runt hans eget ättevapen, och hans son, ryttmästare Claes Johansson Galle, med de 16 anvapnen placerade på bägge sidor av huvudbaneret. Bägge stupade 1676 under slaget vid Lund mellan Sverige och Danmark. Släktvapnet är i en sköld av silver ett blått galläpple med raka strålar i guld och vågiga strålar i blått utgående från äpplets nedre hälft. Äpplet har också tolkats som ett hjärta och strålarna som lågor, antingen turvis raka och vågiga eller alla vågiga.¹⁸ Bägge huvudbaneren restaurerades 1993 av Finlands nationalmuseum.

Texten på Johan Galles huvudbaner har gått förlorad, men det registrerades i mitten av 1700-talet när det fortfarande var läsbart.¹⁹ År 1749 anmodades nämligen Finlands prästerskap att rapportera vilka forntida minnesmärken som fanns i kyrkorna. Dessa rapporter publicerades långt senare av statsarkivarie Reinhold Hausen. Ur dem framgår att Galleätten hade sitt eget gravkor och att åtskilliga begravningsfanor, om än i dåligt skick, fortfarande fanns i kyrkan. Johan och Claes Galles likkistor var gjorda av försilvrad koppar med Gallevapnet utdrivet och förgyllt på båda sidor av kistorna.²⁰ Johan Galles huvudbaner är skuret i broskbarock med de sexton anvapnen som mindre kopior av huvudvapnet. Alla bärstänger och de sorgflorsstumpar som bevarats är ursprungliga. Anvapnen hänger oregelbundet runt huvudbaneret och visar på fädernesidan mot klockan: ett okänt vapen (i en svart sköld tre gyllene palmgrenar), Ståalarm, Teet (i blått sköldhuvud tre stjärnor i silver över i silver ett rött andreskors), Ållongren i Finland, Boije, Fleming, Grabbe (i en sköld av guld en pansarklädd arm hållande en daggert) och sist Galle. Alla vapen kan inte beläggas som anvapen. Johan Galles farfar är okänd och därmed är fyra anor obe-

18. Henrik Impola, *Frälset och dess rusttjänst i Finland på 1500-talet*, Skrifter utgivna av Genealogiska Samfundet i Finland 59 (Helsingfors 2011), s. 326–327: ”en förgylt Galla, af hwilken utspridas åtskilliga blå buchtade och förgyllda rätta strålar” och ”ett hjärta omgivet af 13 smala lågor”.

19. Tove Riska, ”Turun tuomirovastikunta I”, Sauvo i C. A. Nordman & Nils Cleve, *Suomen kirkot, Turun arkkipiispaikunta III osa* (Helsinki 1964), s. 187.

20. von Stiernman, *Prästerskapets redögörelser*, s. 124–126.

Johan Claesson Galles huvudbaner och anvapen i Sagu kyrka. Bild: Carl-Thomas von Christerson.

kräftade och Boijevapnet bör visas två gånger.²¹ Möderneanvapnen visas från ovan med klockan: Fleming, Ille (i en röd sköld en pansrad arm hållande en lilja), Frille, Ållonsköld, Trolle, Wildeman, Ekelöf och Teet. Ekelöfvapnet är inte korrekt visat. Johan Galles mor Margaretha Ekelöf tillhörde en finsk släkt adlad 1588 och förde i en sköld av guld

21. Johan Claesson Galles åtta fäderneanor är:

- F1 okänd
- F2 okänd
- F3 okänd
- F4 okänd
- F5 Måns Andersson Grabbe
- F6 Beata Andersdotter Boije
- F7 Anders Karlsson Boije
- F8 Brita Röttersdotter Djäk (Rötter Olofssons släkt)

en gren med tre störtade eklöv. Två modernevapen fattas, Mjöhund och Skalm i Finland, medan Wildeman, Ållongren, Trolle, Frille och Ille inte kan placeras bland Johan Galles kända anor.²²

Sonen Claes Johansson Galles huvudbaner har samma proportioner som faderns, men uppvisar skillnader i utförandet. Hjälmtäcketets färger är silver och blått, medan faderns är guld och rött. På kartuschen har grönt lagts till guld och rött. Den största skillnaden är att anvapnen har integrerats med huvudbaneret. De är placerade på grönt löv längs kanten av hjälmtäcket. Det finns ett fåtal tidigare och flera senare liknande exempel på detta i Sverige och i Tallinns domkyrka.²³ Claes Galles fädernevapen är helt felaktigt en repetition av faderns fädernevapen. Hans modernevapen är Brakel, von Osten-Sacken, Völckersahm, Bellingshausen, Uexküll, von Rosen, Taube och ytterligare ett Taube-

Claes Johansson Galles huvudbaner med anvapen i Sagu kyrka. Bild: Carl-Thomas von Christierson.

22. Johan Claesson Galles åtta modernevapen är:
- M1 Hans Eriksson, Ekelöf, adlad 1558
  - M2 Brita Larsdotter, okänd släkt
  - M3 Lars Mattsson Teet
  - M4 Margareta Hansdotter, okänd släkt
  - M5 Göran Mjöhund
  - M6 okänd
  - M7 Jakob Hansson Skalm, d. före 1570
  - M8 Carin Johansdotter Fleming
23. von Corswant-Naumburg, *Huvudbaner och anvapen under stormaktstiden*, s. 154, 161, 190, 224, 254 och 272. Inga von Corswant-Naumburg, *Huvudbaner och anvapen inom Skara stift*, s. 154, 156, 177, 195, 234 och 354. Mäeväli & Tromp, *Tallinna toomikirikiku epitafid*, s. 30–31, 44–45, 70–71, 76–77, 86–87, 90–91, 94–95, 124–125, 128–129, 132–133, 138–139, 148–149, 150–155, 170 och 172–173.

vapen. Claes mor var Gertrud Brakel, vilket innebar att han hade åtta baltiska anor. Även i detta fall kan en del anor inte verifieras i genealogiska uppslagsverk. Intressant nog är detta ytterligare ett exempel på fel vid restaureringsarbetet. År 1993 bytte det baltiska Bellinghshausenvapnet plats med det finska Boijevapnet.

Granne till Mörskom kyrka med Forbeshuvudbaneret är Pernå kyrka belägen i Pernå socken, ätten Creutz hemtrakter. Ätten Creutz är finsk uradel och deras huvudsäten Sarvlax och Malmgård ligger i Pernå. Ernst Johannes Forbes mor, Brita Creutz, var syster till Ernst Creutz som introducerades på Sveriges Riddarhus 1625. Hans sonson, friherre Jacob Lorentsson Creutz, dog 22 år gammal och begravdes i Pernå kyrka med alla 16 anors vapen. År 1852, då kyrkan målades om, togs alla vapen ner och stuvades undan i klockstapeln och på kyrkvinden. År 1882 samlade dåvarande ägaren till Sarvlax, friherre Victor

Jacob Lorentssons huvudbaner och anvapen i Pernå kyrka. Bild: Carl-Thomas von Christerson.

Magnus von Born, ihop dem och lät sätta upp dem i vapenhuset. När en läktare togs bort 1896, restaurerades vapnen slutligen och hängdes upp på östra korsväggen.²⁴ De är till vänster fädernevapnen Creutz, Gyllenhorn, Frille, Wildeman, Hess von Wichdorf, von Eckeln genant Hülsen, Oberlacher och Anrep. Till höger mödernevapnen Duwall, Nisbeth, von Plessen, von Bredow, Lode, Berg, Dücker och von Rosen.

Denna samling anvapen illustrerar, liksom Forbes anvapen i Mörskom och von Essens i Hollola, ett typiskt drag hos den äldre finska adeln, nämligen dess internationella karaktär. Creutzanvapnen uppvisar emellertid en mångfald i ännu högre grad och demonstrerar tydligt en historia av migration över gränser. Under 1600-talets många krig rörde sig stora trupper över långa avstånd. Det skapade möjligheter för utländska krigare i svenska armén. Samtidigt förlänade kungen i stor omfattning mark och egendom i de erövrade områdena till förtjänta krigare och undersåtar. Bland Creutzanvapnen finns en rad nationaliteter med ursprung både i tiden för Kalmarunionen och trettioåriga krigets oro: Creutz från Finland, Wildeman, en inflytelserik ätt i Finland med sannolikt ursprung i Baltikum, Frille från Danmark, Berg och von Rosen från Baltikum, Hess von Wichdorf, von Eckeln genant Hülsen, Anrep och Overlacker från Baltikum men med ursprung i Västfalen, Lode från Niedersachsen, von Bredow från Brandenburg och von Plessen från Mecklenburg, von Dücker från Rheinland och inte minst Mac Dougall och Nisbeth från Skottland. Gyllenhornvapnet är svenskt, men det bör i stället vara det finska Grönfeltvapnet.

Slutligen finns även ett huvudbaner i Askais kyrka 30 kilometer nordväst om Åbo. Kyrkan tillhörde Villnäs herrgård. Villnäs ägdes i nästan 350 år av uradelssläkten Fleming, känd i Danmark, Pommern och Polen sedan 1300-talet. En gren bosatte sig i Sverige och Finland, där släktens medlemmar blev lojala anhängare av den nya Vasadynastin, inflytelserika administratörer, amiraler, domare, ambassadörer och stora godsägare. Inte överraskande blev Askais kyrka ett monument över ätten Fleming, på samma sätt som Virmo kyrka blev det över Henrik Fleming. Ätten Fleming fortlever fåtaligt i dag i Sverige och USA.

---

24. Reinhold Hausen, *Anteckningar gjorda under en Antiqvarisk forskningsresa 1876 i Östra Nyland*, Bidrag till kännedom om Finlands natur och folk 44 (Helsingfors 1887), s. 237 och 240–243; Olle Sirén, *Pernå sockens historia III:1. Tiden ca. 1870–1920. Ekonomi, – förvaltning – kultur* (Lovisa 1989), s. 525–526; se även *Nya Pressen* 3.6.1986.

Framför altaret ligger det Flemingska gravkoret markerat av en stor gravsten i golvet. Gravstenen har vapnen för Clas Fleming (död 1766) och Johanna Christina von Lieven (död 1743). Till höger om altaret finns en privat kyrkbänk för friherre Herman Fleming af Liebelitz (död 1789) och till vänster för hans hustru Anna Sophia Rehbinders (död 1776). En trappa leder upp till bänkarna som är marmorerade i grönt med respektive vapen och dekorationer i guld. Väggarna bakom har ett målat rött draperi i form av ett vapentält.²⁵

Kyrkan innehåller tre flemingska huvudbaner som på var sitt sätt representerar ett steg i huvudbanerens konstnärliga utveckling. Det äldsta sattes upp efter Herman Classon Fleming som avled 1652. Han ägde inte Villnäs utan det mindre granngodset Hannula. Hans huvudbaner är placerat på orgelläktaren vänster om orgeln. Högst antagligen hängde det tidigare närmare altaret, men flyttades bort till förmån för friherre Carl Gustaf Flemings mycket mera imponerande huvudbaner som sattes upp 1687. Herman Classon Flemings huvudbaner representerar en äldre form: en sköld av trä med de heraldiska bilderna skurna separat och fästade på skölden. Hjälmtäcket består av åtskilliga målade metallplattor i bladform samlade bakom skölden, medan namnplattan i metall är rektangulär med inskription. Hjälmprydnaden är något överdimensionerad. Hantverket är stelt utan plasticitet och troligen gjort av en lokal hantverkare. Namnplattans biografiska text är delvis oläsbar, men identifierar huvudbaneret som tillhörande Herman Classon Fleming.

Herman Claesson Flemings huvudbaner i Askais kyrka. Bild: Arkivverket.

25. Se vidare Tove Riska, 'Mynämäen rovastikunta', Askainen i C. A. Nordman & Nils Cleve, *Suomen kirkot, Turun arkkipiispakunta II osa* (Helsinki 1961).

Carl Gustaf Hermansson Fleming af Liebelitz huvudbaner i Askais kyrka. Bild: Carl-Thomas von Christierson.

Till vänster om altaret hänger ett stort detaljrikt huvudbaner efter friherre Carl Gustaf Hermansson Fleming af Liebelitz (död 1687). Sköldens form är oregelbunden men strikt symmetrisk, rangkronan är den friherrliga pärlkronan som också ses på hjälmarna. Dessa är två för att markera friherrevärdigheten. Hjälmar och bröstplåtar är fint skurna med åtskilliga detaljer och dekorationer. På sidorna av den rikt skurna kartuschen ses krigsattribut som spjut, kanoner och fanor. Denna helhet tillsammans med det mjukt rundade och rikhaltiga akantuslövet antyder en erfaren och kunnig bildhuggare högst sannolikt från den västra svenska riksdelen. Huvudbaneret representerar högbarocken och höjdpunkten för det sena 1600-talets konsthantverk.

Slutligen finns ett huvudbaner och anvapen för Per Hermansson Fleming (död 1674). Som sin far, ovan nämnde Herman Fleming, ägde han inte Villnäs utan Hannula. Han blev stamfar för Flemingarnas Hannulagren, som bosatte sig i Sverige och dog ut 1825. Hans huvudbaner hänger inte i kyrkan, utan i ett rum i klockstapel. Det representerar broskbarocken med dominerande rundade akantuslöv i form

Per Hermansson Flemings huvudbaner, Askais kyrka.
Bild: Arkivverket.

av klot i olika storlekar. Skölden har rundade sidor markerade av voluter och yttersidorna av nedre hälften har en pärlstavsdekor. Hjälms och hjälmprydnad är rätt stora och enkelt skurna, med undantag av bröstplåten som har delikat skurna kurvor med omsorgsfullt förgyllda profiler.

På kyrkväggarna hänger hans åtta fäderne- och åtta möderneanvapen. Anvapnen är i relativt gott skick med bevarade hjälmprydnader och bärstänger. De hänger klart synliga med fäderneanvapnen till vänster och möderneanvapnen till höger, i rätt ordning.

Fädernevapnen är Fleming, Lydeke (en duva), Hand, Thun, Horn af Kanckas, Frille, Stålarms och Kurck. Mödernesidan utgörs av Stubbe (ett horn), Frille, Blåfeld (ett horn under en lilja), Boije, Wildeman, Fleming, Frille och Ille. I flera fall är det fråga om talande vapen som Hand, Horn, Stålarms, Boije och Wildeman. I Stubbevapnet ses en stubbe som hjälmprydnad.

Per Hermansson Flemings åtta fäderne- och åtta möderneanvapen i Askais kyrka. Bild: Arkivverket.

Bland mödernevapnen är vapnet för ätten Ille problematiskt. Per Flemings far Herman var gift två gånger, andra gången med Anna Jakobsdotter Stubbe, dotter till Jakob Stubbe af Bollstad och Hebla Arvidsdotter Wildeman. Detta stämmer väl överens med anvapnen som innehåller både Stubbe och Wildeman. Illevapnet tillhörde där- emot hans första hustru Metta Ille som avled 1625. Hon var inte mor till Per Fleming, utan han var son till Anna Stubbe.

Avslutning

Huvudbaneren med anvapen i Finland sträcker sig över en period på cirka 80 år, det tidigaste från 1630, det senaste från 1712. De representerar olika stilar och formgivningar, i sin tid även det mest moderna – anträdet. Antalet 15 stycken är relativt få. De uppvisar emellertid en anmärkningsvärd variation, som indikerar ett starkt inflytande från begravningstraditioner i Sverige och Baltikum. Vissa huvudbaner uppvisar mycket hög hantverksmässig nivå och flera kan antas ha tillverkats i den västra riksdelen. Det är även mycket sannolikt att släktmedlemmar här hjälpte till genom att göra beställningar hos svenska träskärare och sedan medverkade vid transport till finska kyrkor.

De finska huvudbaneren visar tydligt att man inte bara följde adliga begravningstraditioner på mera avsides liggande orter. Som i Henrik Flemings fall kunde adeln skapa gravmonument på internationell nivå genom stora stenmonument av högt konstnärligt värde. I fallet Galle differentierades å sin sida huvudbaneren för far och son, för fadern med 16 separata anvapen och för sonen 16 anvapen integrerade i själva huvudbaneret. Därmed skapas en konstnärlig dimension genom olika utföranden på anvapen för far och son, och en social dimension genom att sonens anvapen visas mindre påkostat.

Anvapnen indikerar att individer rörde sig över gränserna, och att äktenskap ingicks mellan olika nationaliteter. Av de cirka 250 anvapnen representerar omkring 32 procent finsk adel, 26 procent baltisk, 18 procent svensk, 9 procent tysk, 8 procent dansk och 2,5 procent skotsk.²⁶ Den tyska andelen är i själva verket större eftersom de flesta

---

26. Då det är svårt att exakt göra upp nationaliteterna på alla anvapen ska siffrorna tas som en indikation. En del anvapen är okända, vissa omöjliga att identifiera eller, som i exempelvis yngre ätten Kurcks fall, kan ursprunget diskuteras då det härrör från äktenskapet mellan en kvinna från den lokala finska ätten Kurck och Knut Eriksson från Sverige.

baltiska ätterna är av tyskt ursprung. Anvapnen visar tillika hur utlänningar genom äktenskap förmådde skapa band till och allianser med mäktiga och betydande lokala adelsätter för att med tiden helt ingå i det finländska samhället.

Den svenske historikern Harald Gustafsson har introducerat begreppet konglomeratstaten.²⁷ Denna statstyp låg mellan medeltidens feodala statsbildningar och den moderna enhetsstaten. En konglomeratstat har ett starkt politiskt centrum, men överhögheten karakteriseras av att de olika delarna har anslutits vid olika tider och på olika villkor. Konglomeratstaten var starkare och mera territorial än den medeltida feodalstaten, men den var komplex och inte homogen som den moderna enhetsstaten. Sverige som konglomeratstat nådde sin höjdpunkt under 1600-talet, och dess position som stormakt demonstrerades genom regentens många och imponerande titlar. Den fick sin ikoniska representation genom de många landskaps- och provinsvapnen, och i denna heraldiska form demonstrerades konglomeratstaten vid regentens begravningsprocession. Huvudbaner med anvapen i Finland blir på sitt sätt också en demonstration av konglomeratstaten. Adeln var vid denna tid lika sammansatt som staten. Den bestod inte enbart av det finska frälset, den var både finsk och internationell. Medlemmar av hemlandets adel flyttade från en del av riket till en annan. Utlänningar invandrade och adlades som svenska adelsmän, samtidigt som utländsk adel bosatte sig och blev en del av lokalsamhället. Som vi sett representerar anvapnen förutom Sverige och Finland också det övriga baltiska området, andra tyska områden och Skottland. Heraldiskt sett fick den avlidnes huvudbaner och anvapen i begravningskyrkan en lokal funktion genom att fungera till hans åminnelse, även om den avlidne på statlig nivå kunde ha haft en betydelsefull position. Finland var en del av den svenska stormakten, och huvudbaner och anvapen i landets kyrkor blev ett heraldiskt bevis på den svenska stormaktens internationella karaktär.

---

27. Max Engman & Nils Erik Villstrand, *Maktens mosaik, enhet, särart och självbild i det svenska riket*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr. 715 (Helsingfors 2008), s. 14–18 och 62–65.